

Kopecký, Milan

[Goleniščev-Kutuzov, Il'ja Nikolajevič. Ital'janskoje vozroždenije i slavjanskije literatury XV-XVI vekov]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1964, vol. 13, iss. D11, pp. 191-193

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108685>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

I. N. Goleniščev-Kutuzov, *Ital'janskoje vozroždenije i slavjanskije literatury XV—XVI vekov* (Moskva 1963, Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, 409 str.).

Bádání o renesanci ve slovanských literaturách bylo dosud omezeno převážně na problematiku jednotlivých národních literatur. Takto pojaté bádání dosahovalo sice v poslední době pěkných výsledků; zejména v literární vědě polské, přesto však bylo zřejmé, že k některým otázkám bude potřeba přistoupit z hlediska mezislovanského, a to hlavně proto, že většina slovanských humanistů byla více či méně ovlivněna italskou renesancí a že v některých centrech humanistické vzdělanosti se slovanští humanisté stýkali. Nebylo pochyb o tom, že množství paralelních jevů ve vývoji slovanských literatur povede nakonec k pohledu syntetickému. O ten se pokusil sovětský badatel I. N. Goleniščev-Kutuzov v knize *Ital'janskoje vozroždenije i slavjanskije literatury XV—XVI vekov*.

Název knihy slibuje zpracování širší problematiky, než jakou ve spise skutečně najdeme. Autor totiž ve čtyřech širokých kapitolách sleduje humanismus a renesanci v Dalmácii, pak v maďarsko-charvátském státě, potom v českých zemích a nakonec v Polsku — chybějí tedy literatury východoslovanské. Autor sám podal rozbor humanismu v těchto literaturách v práci *Gumanizm u vostočnych Slavjan* (Moskva 1963), vydané k V. mezinárodnímu sjezdu slavistů v Sofii.

Goleniščevu-Kutuzovi se podařilo ukázat, že humanismus se v slovanských literaturách rozvíjel s nesterpnou intenzitou, což bylo důsledkem různých historických okolností a společensko-sociálních poměrů. V 15. století nejvýše stál humanismus v Dalmácii, který byl podminěn hospodářským rozvojem dalmatských měst, analogickým rozvoji městských států severní Itálie. Autorova analýza kulturního života v Dalmácii vedla ke správnému závěru, že kolem roku 1500 se kulturní úroveň v Dalmácii vyrovnala úrovni italské. Právem věnoval Goleniščev-Kutuzov zvláštní pozornost Dubrovniku, kde se v 16. století rozvíjela bohatá literatura v národním jazyce, vrcholící v díle největšího slovanského dramatika období renesance — Marina Držiče.

Od dalmatského humanismu se ovšem hodně odlišuje humanismus v maďarsko-charvátském království, v němž feudální vztahy byly v době renesance ještě velmi silné. Humanismus měl zde dvorský ráz: rozvíjel se především v Budíně na panovnickém dvoře Matyáše Korvína a Vladislava Jagellonského. A právě zde došlo k plodné spolupráci humanistů slovanských (Charvátů, Poláků a Čechů) s neslovanskými (Maďary a Italy). Z hlediska české literární historie je zde třeba poznamenat, že o působení českých humanistů v Budíně existuje sice poměrně rozsáhlá literatura, ale teprve Goleniščev-Kutuzov zasadil činnost českých humanistů do souvislosti s činností humanistů jiných národů. — Zásadního rázu je otázka, zda do knihy, věnované určitě epoše slovanských literatur, patří výklady o humanismu maďarském. Domnívám se, že bez těchto výkladů by nebylo možno přesvědčivě osvětlit kulturní styky mezi slovanskými zeměmi a jejich kulturními centry v době renesance. Správnost autorova stanoviska v otázce maďarského humanismu by bylo možno podepřít i jinými argumenty, např. faktem, že někteří maďarští humanisté (především zakladatel maďarské národní poezie Bálint Balassi) znali slovanskou lidovou poezii a nezřídka tvořili pod jejím vlivem.

Humanistický proud v českých zemích sledoval Goleniščev-Kutuzov od doby Karla IV., kdy už jsme měli dosti čilé styky s renesanční Itálií. Český humanismus je tedy v porovnání s ostatními slovanskými literaturami nejstarší. Goleniščev-Kutuzov soudí, že vývoj českého humanismu byl přerušen válkami husitskými a teologickými spory v první polovině 15. století. Je to pravda v tom smyslu, že v době husitské nebylo možno pokračovat ve stycích s renesanční Itálií, je však třeba vidět i to, že husitské hnutí náboženskou formou probíjávalo některé sociální a národní požadavky (např. užívání národního jazyka ve všech oblastech kultury, nadřazenost moci státní nad církevní), jež vytyčovali také italsí hlasatelé humanismu a na které pak od konce 15. století navazovali naši humanisté národní. Konečně právě v době husitské se někteří představitelé české kultury a politiky dostali do styku s Eneášem Sylviem Piccolominim, jehož zásluhou vzniká u nás znovu zájem o humanistické myšlenky a literární styl. — Vývoj českého humanismu od poloviny 15. století líčí pak Goleniščev-Kutuzov na základě dosavadní literatury. Je škoda, že právě v době tisku jeho práce vyšly u nás pozoruhodné spisy (Smahelův Humanismus v době dobř Bradské z r. 1963 a před ním některé monografie, edice a články, např. zhodnocení nálezu renesančních milostných básní v LF 1961), pod jejichž fakty by Goleniščev-Kutuzov musel nejdříve svůj soud opravit.

Pomalý rozvoj českého humanismu byl způsoben i tím, že se pražská universita dlouho bránila humanistickým myšlenkám a formám. Tento fakt vystoupí zvláště zřetelně v po-

rovnání s humanistickou kulturou polskou, která měla plnou podporu university v Krakově. Její učenci se také zasloužili o specifický vývoj polského humanismu. Goleniščev-Kutuzov našel v široké problematice polské kultury období renesance správné místo jak pro vědu, vrcholící Koperníkem, tak pro literaturu, dosahující svého vrcholu v díle Jana Kochanovského.

V práci o vlivu italské renesance na slovanské literatury nemohl Goleniščev-Kutuzov nevíšavě přejít reformaci. Pokud jde o otázku jejího vztahu k renesanci, autor ostře vystupuje proti tezí starší literární historie, avšak sám se jejím stanovisku velmi blíží, protože oba tyto „proudy“ staví do protikladu. Myslím, že humanismus a reformaci je nutno studovat jako dvojí odraz téže dějinné tendence, totiž úsilí buržoazie o získání politické a hospodářské moci. Buržoazie některých zemí si v průběhu boje s feudály vytváří vlastní kulturu, jejímž ideologickým podkladem je reformace. Přitom ovšem jsou rozdíly mezi funkcí reformace a reformační literatury v Německu, v Polsku, v českých zemích atd.

K objasnění funkce reformační literatury v českých zemích by přispělo např. zhodnocení tvorby spisovatele s tak vyhraněně kritickým protipapežským postojem, jako byl Oldřich Velenský z Mnichova, jehož Goleniščev-Kutuzov vůbec neuvádí, ačkoliv by jistě patřil do kapitoly Vittenbergskaia škola i česká literatura XVI v.

Připomněl jsem už, že kniha obsahuje méně, než určuje její titul. Na straně druhé byly však do ní pojaty literární zjevy, které s italskou renesancí nesouvisí. Zdá se někdy, jako by autor chtěl ve vymezeném časovém rámci zhodnotit celou různorodou literární tvorbu určitého slovanského písemnictví. To pak mýtny vede k malé diferenciaci mezi nesouměřitelnými literárními projevy. Navíc někdy syntetický pohled způsobuje, že jsou na společného jmenovatele uváděny jevy různého významu, s nestejnou společenskou funkcí, časově od sebe dosti vzdálené. Tak např. na str. 201–202 se do jedné roviny dostaly hry biblické, hry o svatých, hry tendenční i frašky, a k tomu beze zřetele k jejich jazyku a k okruhu publika, jemuž byly určeny. Přitom zde chybí dílo tak významné, jako je český překlad Naogeorgova satirického dramatu Pammachius z r. 1546. Snad to lze vysvětlit jako důsledek autorova pojetí reformace, nicméně v souvislostech české dramatické literatury období renesance nelze opomenout hru, jež je výrazem proticírkevní ideologie měšťanstva před polovinou 16. století.

Potěšitelné je, že Goleniščev-Kutuzov přistupoval k české literárněvědné (i historické) produkci o době renesance kriticky. Tak např. se rozchází s Nejedlého názory na středověk a renesanci (str. 172), kritizuje chyby v akademických Dějinách české literatury I z r. 1959 (str. 186, 192, 196), bohužel však někdy formuluje své výhrady bez náležitého důkazu (např. v pozn. 48 na str. 184). Zároveň dává i cenné podněty našemu bádání, třeba na str. 173 doporučuje vydat články Josefa Truhláře o českém humanismu zapadlé ve starých ročnících ČČM — pochopitelně s předmluvou a komentářem, kterými by se články přiblížily současnému stavu bádání. Velmi si vážím toho, že Goleniščev-Kutuzov se stal obhájcem Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, jehož významnou tvorbu česká věda v poslední době neoceňovala spravedlivě. Latinská forma Lobkovicových děl a jeho horatiovská viněta „odi profanum vulgus et arceo“ vedly k apriornímu odsudku tvorby, která přece měla souvislost se soudobou českou (i mimočeskou) skutečností a která se umělecky vyrovná nejlepším tehdejší latinské spíše italské. Správné je také vysoké hodnocení Zikmunda Hrubého z Jelení, kterému česká věda nevyhradila dosud patřičné místo v renesanční kultuře. Vnější znakem autorova vysokého hodnocení Gelenia je i označení celého období českého humanismu obdobím Lobkovicovým a Geleniovým (viz str. 183–196). Po zásluze zaražuje Goleniščev-Kutuzov v závěru Gelenia mezi velikány slovanské vědy období renesance a dokládá to zde prostým, ale účinným argumentem, že „českkij erudit Gelenij osparival ne bez osnovanija točnost izdanija klassičeskich avtorov, podgotovlennyh samym Erazmom Rotterdamskim“ (str. 331). Na jiném místě (str. 173) nám Goleniščev-Kutuzov připomíná, že jsme Geleniovi (stejně jako Bohuslavu Hasištejnskému a družině Jana Hodějovského) dlužni stále monografii. (Ovšem požaduje-li v ní zároveň i kapitolu o Piseckém, který podle jeho názoru nebyl u nás také dosud zevrubně studován, je třeba připomenout znamenitou studii Jaroslava Ludvíkovského o Piseckém ve sborníku Sto sedmdesát let piseckého gymnasia z roku 1948.) Konečně zaslouží souhlasné zmínky, že do kontextu české literatury předbělohorské Goleniščev-Kutuzov začlenil pozapomenuté latinské spisovatele — u nás naturalizovanou Angličanku Vestonii, dále Pavla Litoměřického z Jizbice, J. Chorina a J. Karolida, a také básníky písecké řecky (str. 199–200).

V podstatě nový je autorův pohled na počátky našeho humanismu v českém jazyce. Z národních humanistů uvádí Goleniščev-Kutuzov nejdříve Konáče, pak Řehoře Hrubého (zcela však opomenul jeho významné Napomenutí Pražanům) a teprve po nich přechází k Vše-

hrdovi. Nevidí v něm (asi pod vlivem Vaněčkovy rozpravy z r. 1960) tak velký zjev, jak v něm spatřovala česká věda od dob Palackého, ale myslím nesprávně mu upírá iniciátor-ské postavení v řadě humanistických obránců české řeči. Jistě lze souhlasit s formulací na str. 186, že „zašlita českého jazyka na rubeže XV—XVI vv. ne byla privilegijí odnogo Kornelja iz Vše-grda (vspomnim choťja by Piseckogo)“, avšak Vše-hrd jako autor předmluvy k překladu *Knih o napravení padlého* z r. 1495 přece jenom stojí na samém počátku celé linie humanistických obran — mezi ním a vzpomenutým Píseckým je rozdíl téměř dvou desetiletí.

Výklady o české vědě období renesance začíná Goleniščev-Kutuzov historiografií. Zde nás překvapí, že v této oblasti za názorové protichůdce považuje Václava Hájka a — Prokopa Lupáče z Hlaváčova (str. 203). Jestliže chtěl už v české historiografii 16. století vyhledat zástupce dvou různých ideologických stanovisek a k Hájkovi najít historika s opačnými názory na českou minulost, pak tam měl spíše uvést jméno Kuthenovo: kronika Hájkova i Kuthenova vznikají v téže době a jedna je zamýšlena jako reakce na druhou — Hájkova jako výraz stanoviska katolického a feudálního, Kuthenova jako projev tendencí utrakvistických a měšťanských. Lupáčovo *Kalendarium historicum* je zhruba o čtyři desetiletí mladší než obě kroniky a nebylo výsledkem názorové reakce na kroniku Hájkovu. — V souvislosti s českou historickou produkcí je nutno ještě opravit nesprávný názor (se kterým se nesetkáváme pouze v recenzované knize), že pro své vydání z roku 1585 Veleslavín přepracoval Konáčův text Sylviovy kroniky (str. 178); ve skutečnosti Veleslavín Sylviův text znovu přeložil. Veleslavínova družina mohla být připomenuta aspoň ve svých hlavních představitelích — Kocinovi a Huberovi. Vždyť uvádí-li Goleniščev-Kutuzov Herbář v překladu Tadeáše Hájka z r. 1562, nabízela se mu logicky i zmínka o veleslavinské edici Herbáře z r. 1596, připravené Hubrem a Veleslavínem, a to už proto, že tento Herbář je dokladem kulturních styků česko-polských v období renesance. Konečně k Blahoslavovu zařazení do výkladů o české vědě připomínám, že zde chybí to nejpodstatnější, že totiž Blahoslavovou zásluhou se humanismus dostal do jednoty bratrské, jejíž význam v kulturním životě předbělohorském byl jistě značný.

Goleniščev-Kutuzov nezřídka analyzuje citlivě i formu uměleckých děl. Přitom citáty z děl uvádí buď v originále, nebo (častěji) v ruském překladu; veršované úryvky jsou zpravidla překládány ve verších (nikoli prózou, jak to často bývá v pracích vědeckých) s úsilím o zachování charakteristických znaků originálu. K jasnosti a jednoznačnosti by snad přispělo důsledné uvádění původních názvů děl (pochopitelně vedle ruského překladu). Ve spise tak rozsáhlém a bohatě komentovaném se ovšem najdou chyby a nedopatření, zejména v obšírné bibliografii (např. u roku vydání starých tisků). To je však vysvětlitelné u knihy, jejíž korektura jistě byla velmi nesnadná.

Svou knihou Goleniščev-Kutuzov obohatil mezoslovanskou vědu literární a zároveň otevřel cestu k dalšímu bádání. Přitom neukázal jednostranně pouze na vliv italské renesance na slovanské literatury, ale dokázal také působení slovanské renesance na západní kulturu — přesvědčivě obhájil tezi, že slovanští žáci italských mistrů se nezřídka stávali učiteli svých učitelů. Kniha je tedy do značné míry rehabilitací Slovanstva v období renesance. Vědci jihoslovanskí, polští, čeští a slovenští, maďarští a italští, ale i ostatní badatelé zabývající se renesancí najdou zde množství přesvědčivých závěrů, bystrých podnětů — i nedořešených nebo problematičky řešených otázek. Ty snad povedou k plodným diskusím. Při nich bude však třeba vždycky respektovat, že Goleniščev-Kutuzov napsal své dílo s láskou a s hlubokou znalostí široké renesanční problematiky i renesančního genia loci. Bez možnosti poznat tohoto genia loci, především v Itálii, budou dnešní čeští badatelé stěžii moci úspěšně pokračovat v úsilí svých předchůdců o další osvětlování spojitosti mezi českými zeměmi a Itálií v době renesance.

Milan Kopecký

Bratr Oldřich, Čech z Furlánska: *Popis východních krajů světa.* (Z latiny přeložili František Gel a Rostislav Kocourek. Nákladem Lidové demokracie. Praha 1962, 126 stran.)

František Odorik, rodák z Pordenone ve Furlánsku, po otci českého původu, a proto zvaný Odoricus Bohemus, žil v letech asi 1286—1331. Podnikl kolem r. 1316 a v letech následujících velkou cestu na Dálný východ. Vypsal ji v latinském rukopise, který nadiktoval v padovském klášteře sv. Antonína svému spolubratru Guillelmoovi de Solagna. Dílo se brzy rozšířilo po různých zemích evropských. O jeho ohromné oblibě svědčí to, že se dochovalo v četných rukopisech, z nichž některé se chovají také v Čechách, např. v knihovně Národního muzea v Praze a jinde. Cestopis poutavě vypravuje o zvycích a obyčejích, o zvířectvu